

حیاط مسجد، عرشه‌ی عرش الهی: بررسی تفاوتها و شباهتهای ساختار مساجد شبستانی و چهار ایوانی در کالبد، عملکرد و ماهیت

حامد میرجلیلی^{1*}، هدی حسینی قمصری²

1- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه هنر و معماری، تهران، ایران.
H.mirjalili@srbiau.ac.ir

2- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه هنر و معماری، تهران، ایران.
hoda_hosseini66@yahoo.com

چکیده

شاید بتوان فضاهای باز را یکی از اجزای جدایی ناپذیر در کلیه بناهای مذهبی در طول تاریخ دانست و در معماری اسلامی نیز شاهد وقوع چنین فضاهایی هستیم، چنانکه سنت استفاده از حیاط از زمان احداث مسجد پیامبر تاکنون ادامه داشته است. البته کالبد مساجد که از بین آنها مساجد شبستانی و ایوانی از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار می‌باشند در طول تاریخ دستخوش تحولاتی نیز گشته و الگوهای متفاوتی از آن قابل مشاهده می‌باشد. با توجه به تفاوت کالبدی الگوهای مساجد شبستانی و ایوانی به همان تناسب مشاهده می‌شود که چیدمان و همچنین کیفیت فضاها متفاوت از یکدیگر می‌باشند. از طرفی حیاط در مساجد شبستانی، نسبت به مساجد ایوانی که از اندیشه‌ی شهرسازی و معماری ایرانی نشأت گرفته‌اند، دارای هویتی متفاوت است. حیاط مرکزی تعریف کاملتری از تناسبات، درونگرایی و تقرب را در مساجد چهار ایوانی نسبت به مساجد شبستانی ارائه داده است. در این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و جمع‌آوری مستندات به بررسی نمونه‌هایی از گونه‌های مختلف مساجد با توجه به دسته‌بندی شبستانی و ایوانی آنها و نقش حیاط در سازماندهی فضاها پرداخته خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: مسجد ایرانی، مساجد چهار ایوانی، حیاط مرکزی، مساجد شبستانی

1- مقدمه

ساختارهای بشر در طول زمان، از پیدایش اولیه تاکنون پیوسته حاصل دنیای درون آفریننده‌ی خود و ناشی از شناخت دنیایی بوده است که در آن زندگی می‌کرده. فضاهای مسقف بشری غالباً در کنار دیگر فضاهای بازی تعریف می‌شده است که چه در عملکرد و چه در هم‌نشینی با آن مکمل یکدیگر بوده‌اند. حضور "حیاط"¹ به عنوان فضایی باز در این مذهب مذهبی سابقه‌ای دیرینه‌تر از پیدایش در کالبد مساجد دارد که اشاره به آن ضروری است. سنت اجرای مراسم مذهبی در فضای باز سابقه‌ای دیرینه دارد. هرودوت نقل می‌کند، پارسیان مراسم مذهبی خود را در جاهای بلند و فضاهای باز انجام می‌دادند. همچنین آتش